

Fattigforsørgelse i Nors og Tveds i sidste Halvdel af det 18. Aarh.

Ved A. C. SVALGAARD.

I EN PROTOKOL i Nors-Tveds Sognearkiv findes nedenstaaende om Forsørgelse af Fattige, Gamle og Svage, i de paagældende Sogne, og er sandsynligvis det ældste bevarede Minde fra en Tid, da de Fattige kun lige blev taalt, og kun modtog det aller nødtørfte for at opretholde en kummerlig Tilværelse.

Protokollen er smukt ført af de forskellige Præster, især Bent Nielsen Curtz' Haandskrift er smuk og karakteristisk.

Tveds Sogn havde 1757 kun 3 Fattige, og den 1. Januar nævnte Aar "blef i Overværelse af de respective Inspecturer over de Fattiges Væsen", følgende anført og Almisse tillagt indtil samme Aars Udgang, nemlig:

No. 1. Christen Rimme, over 70 Aar: 32 Fdk. Meel, 10 Fdk. Malt, 3 Fdk. Gryn og 64 Skill.

Nr. 2. hans Kone, Maren Kiær, som slet intet kand fortiene, og er 79 Aar gl.: 64 Fdk. Meel, 20 Fdk. Malt, 16 Fdk. Gryn og 128 Skill.

No. 3. Inger Gasberg, der er taabelig, omgaaer sin sædvanlige Tuur i Sognet at nyde sin Kost, som hun forhen har nydt i mange Aar.

Christen Rimme nyder da sin ½ part hos 33 navngivne i Tveds Sogn, 4re Gange om Aaret, og Maren Kiar nyder da 4re Gange om Aaret 1 fuld Part hos disse" (her nævnes 48 navngivne Mænd i Tveds S.) - Ubegribeligt, at en Kvinde, tilmed "taabelig", har kunnet traske rundt i Sognet til 48 Gaard- og Husmænd for at faa sin daglige Føde, og vel ofte i ondt Vejr; en lidet misundelsesværdig Tilværelse, og Maren var 79 Aar gl.!

I Nors Sogn var der 1757 fire Fattige, som underholdtes af Sognet:

"No. 1. Maren Gade, Vanfør paa Hænder og Føeder og slet intet kand fortiene, er tillagt 1 part".

"No. 2. Maren Pedersdatter er 70 Aar og kand spinde noget, ½ part".

"No. 3. Poul Steffensøn gaar omkring i Kost udi Sognet, item No. 4, Anders Pedersøn, saa fremt hand ej anden steds betler".

No. 1, Maren Gade, skulde omgaa hos 39 Mænd i Nors fire Gange om Aaret, og No. 2, Maren Pedersdatter, ligeledes hos 18 Mænd, foruden at disse ogsaa skulde yde hver sin Part af Mel, Malt og Gryn m. m.

"Da huus-Mændene hverken giver Kost eller anden ædende Vahre, saa er det billigt de contribuere til den gl. og skrøbelige Poul Steffensøns Klæder og deres Vedligeholdelse, og er da anført følgende billigt", her nævnes: "Peder Blach, 2 Skill., Michel foged 3 Skill. og Chr. Mouridsøn", alle tre Afbyggere af Søgaard, endvidere nævnes 19 Husmænd, som vel hver maatte yde 2 a 3 Skill.

"Peder Holm, frimand, begge de gamle lever".

"Kirsten Michelsdatter syer noget paa hans Klæder naar hand omgaaer i Nørby; Chr Smed skaffer ham hans Skiorter toet mens hand omgaaer i Nors by".

"Niels thraae lader sye paa hans Klæder, mens hand omgaaer i Hinding; Niels Baarsøn lader ham faae sine Skiorter toet, mens hand omgaaer i Hinding".

"Chr. Jellersøn skaffer syet paa hans Klæder i hans Omgang i Vording, og Maren Salmonsdaatter toer hans Skiorter i Omgangen i Vording".

- Poul Steffensøn og Anders Pedersøn maatte omgaa i Kost hos 27 Mænd i Nors, 13 i Vorring og 2 i Hinding; enkelte skulde bispise dem i 3 Dage, medens andre slap med henholdsvis 2 og 1 Dag. Niels Steffensen i Vorring maatte huse den ene, form. Poul Steffensen.

Videre skriver Pastor Begtrup: "Da Inger Gasberg i Tved Sogn, som er taabelig, og i mange Aar har omgaaet i Sognet og faaet sin Kost, men nu nægtes samme af en og anden, saa var den Taxation foretaget giort af os Undertegnede, for at faae hende Conserveret med dend Nødtørfte Ophold fra 1ste Janv. 1757 indtil Aarets Udgang for det første, og siden længere om hun lever: I Ballerum hos 11 navngivne Mænd i 31 Dage, i Sønderbye Sogn hos 13, og i, Nørbye hos 8 Mænd i 24 Dage".

"Sogne Mændene i et hvert Sogn efter billighed og en god Samvittighed blev til de respective Inspecturers nærmere approbation taxerede for dend Almisse som hver bør give fra 1. Janv. 1757 indtil Aarets Udgang".

J. C. H. Begtrup.
Nors.

for Tveds Sogn:
Frands Sørensøn.
Anders Smed.
Christen pedersøn.
Christen Jepsøn.²⁾

for Nors Sogn:
Niels Christensøn.
Jens Ollufson.¹⁾
Jens Povelsøn Bunch.
Anders Christensøn Hare.
Christen Povlsøn Vilsbøl.

Hans Christian Begtrup, Sognepræst til Nors-Tveds 1733-59, efterfulgtes i Embedet af Bent Nielsen Curtz (1759-80). Han havde som omtalt en sjælden smuk Haandskrift og giver ved sin Tiltrædelse i Embedet en Oversigt over Fattigvæsenets Tilstand, som han betegner som upaaklagelig.

Protokollen, som havde været under "Forseigling" siden den afgangne Pastor Begtrups Tid, begynder han saaledes:

"Ved Embedets Tiltrædelse udj Nors og Tveed som skeede d. 10. Junij 1759, da Jeg efter 25ve Aars Møy somlig, dog Velsigned Kirke-Tienestes Arbejde i Thyestad og Schinnerup af Guds Naade og efter Min Konges Villie udj Min Alders 55de Aar, som dend 4de

¹ Oldemand i Nors.

² Oldemand i Tveds.

Sognepræst fra Schinnerup til Nors herhen var kaldet d. 23. Marty 1759, forefandt Jeg de Fattiges Væsen udj Nors og Tveds Sogner saaledes: - her nævnes hvad han forefandt af Penge i de to Sognekasser, - ”men hvortil de ere brugte, er mig ubekjendt”. Endvidere nævnes hvor mange Almissemlemmer der endnu var levende, og hvor mange, der var døde, og om en af disse, Anders Johanson, som blev begravet den 20. Febr. 1760, 30 Aar gl., skriver Præsten: ”efterlod sig Ralter og Klude, derhos Gield paa 5 Mark for Klæder, Linned og Uldent at skiule sit usle Legeme med”. Han forsikrer: ”at denne deres tillagte Almisse, hvormed de ere og Skald være fornøiede, har de hidindtil faaet forsvarlig og Upaaklagelig, og skal og skee fremdeles om Gud vil, saa at der i dend Henseende udj min Leve Tiid i Nors, med unyttige angivelser eller Klage Maal over Sogen Mændene, aldrig skal blive graverede”.

Der var lidt Kludder i Pengesagerne, da Bent Curtz overtog Embedet, og han havde lidt Besvær med at inddrive forskellige Restancer fra Begtrups Tid, bl. a. laa Oldermændene Chr. Nors Vestergaard med 8 Mark 12 Skill., men der resterede endnu 3 Mark 7 Skill., som ”dend største Deel af Sognets Beboere sagde de vilde vel betale, men dend gamle Restance for 1757 vilde de først see, om dend blef hos Vedkommende inddreven”.

Endnu i 1761 var der 5 Rdl., som ikke var berigtigede, idet de efter Indberetning fra de tre Fattigforstandere, Christen Pedersøn af Ballerum, Frands Søfrensøn og Anders Smed af Sønderby, indestod i Pastor Begtrups ”Stervboe” og var idømt Kristen Rimme, den yngre, paa Ballerum af Sognepræsten, fordi han havde huset omløbende Betlere.

En af Fattiglemmerne, Maren Gade, blev begravet d. 1. Maj 1763, 72 Aar gl.; hendes Efterladenskaber bestod af ”Pialter og Ralter”, og de 14 Mark, hendes Begravelse kostede, blev, skriver Præsten, ”udlagde af mine egne Penge, ei paatvivlende, de io af Herreds Cassen blive mig godtgjorde”; vi har for Nærværende Tiid :| Velsignet være Herren :| inu 2de almisse Lemmer i Nors Sogn, nemlig Maren Smed, som i nogle Aar har nydt Een halv portion, og dend 2den Maren Pedersdatter, som er gammel og taabelig, og nu paa een Tiid af 2 Aar ved Omgang har faaet sin Kaast, men nu nægtes samme af Een og Anden, ej allene nægtes, men hun og paa nogle Stæder haanlig afviises, ret som de gode Herrer havde Magt at behandle dend Fattige som de lyster, og da det er bekjendt, at Eet skabbed Faar kand i een Hast befænge og forderve Een heel Hiord, saa er denne Taxation foretagen og giordt for at see hende conserveret med dend daglig nødtørftig Ophold”. (Hun skulde gaa paa Omgang i Nors hos 29 Familier og i Vorring hos 12).

”Ao 1763 d. 13de February blev begravet Een fattig omløbende Kvinde person udj Nors Kirke Gaard, hvis Navn, Alder og Føde Stæd er os her ubekjendt - d. 5te Febr. mod Aften kom hun til Eet huus i Nors, bad indstændigt, at hun der en føie Tiid maatte opvarme sine, i dend haarde Vinter forfrosne og næsten døde Lemmer. Da Manden i huuset mærkede hendes ynkværdige Tilstand, og saare mange modige Taarer trille ned paa Kinderne, var det saa langt fra hand kunde udjage hende paa Gaden, at hand io maae af Kristen Medlidenhed overlade hende en Seng dend Nat var.

Morgenen derefter døde hun paa Sengen i Nogles Overværelse. Een Liigkiste til hendes Legeme, og Liiglagen og andet Linned, betalte ieg med 14 Mark 8 Skill.”.

De Beboere i Nors og Tveds, som ”haanlig afviiste” den gamle, taabelige Maren Smed, er nok alligevel blevne indberettede til højere Vedkommende, thi 18. Decbr. 1764 skrev Amtsforsvalter Fog i Thisted og Provst Riber i Agerholm til Præsten, at det maatte ”behage ham at melde sig, og derudj at nafngive hvo saadanne ere og hvad de mishandlet haver, til forventende Asfistence og Comodering”. Om det har hjulpet, og hvilken Straf, der vankede, ses ikke, men at der har været nogen Stædighed eller vaagnende Selvstændighed hos de Nors Bønder, synes at fremgaa af flere Ting:

”1765 den 28. Janv., skriver Præsten, leverede Chergiant Schiersing mig 5 Mark til Tveds Sogns Fattige, og 2 Mark til Nors Sogns, som ved Execurtion bleve in Januario inddrevne til Straf for nogle af Sognemændene som vare befalede at kiøre Konge Kiørsel med Gevæhr til Østerild den første Søndag efter Hellig Tre Kongers Dag; nogle kunde ei antage Kiørselen for Veiens Vanskelighed og Veirets Ustadighed, nogle resolverede dertil, og bleve pantede og exequerede”.

1769 havde Nors Sogn, ”velsignet være Gud”, kun én Almissemlem, nemlig Maren Smed i Vorring. Tveds Sogn havde paa samme Tid mindst 5, dels i Nørby og dels paa Ballerum. Bl. a. havde Tveds den gamle 83-aarige Peder Tromslager og hans 81-aarige Hustru at forsørge. Trods det, at han var blind, maatte de gaa paa Omgang baade i Nørby, Sønderby og paa Ballerum.

At Sognet ogsaa kunde faa uforudsete Udgifter, ses af, at ”Anno 1770 den 2den May, Kl. 8te For Middag blev funden paa Søegaards haure Land af Pløeyfolkene en fattig fremmed gammel Mand liggende i saa stoer af-Magt, at hand ej kunde tale, hand blev strax paa en Vogn bragt til nærmeste Huus, hvor hand samme Dag døde Kl. 5 over Middag; af hands ringe Efterladenskab, som bestod i 3 Syle, nogle Risper, en liden Hammer og pialtede Klæder, som ved Auction beløb sig til 12 Skill. giettes, at hand maatte være Skoe Fliker eller Sadelmager, fandtes der foruden hos ham reede Penge, 1 Mark 2 Skill”. Ligkiste og Lagen bekostede Sognet, medens ”Skiorte, Hue og Halsklud blev Liget skienket”. Det blev en Udgift til Sognet paa 11 Mark 10 Skill.

Foruden den sædvanlige Fattigskat i Naturalier, Soggenes Beboere skulde udrede, blev der opkrævet ”Herreds Casse Penge”, som indsendtes til Amtstuen i Thisted. Ofte maatte Restancer inddrives ved Exekution, saaledes i 1772, da der blev udpantet for den svimlende Sum af 27 Skill.

For Nors og Tveds Sogne udgjorde Herredskasse-Pengene 2 á 3 Rdl., men, skriver Præsten: ”udj aarene 1772 og 73 bleve staaende hos mig Herreds Casse Penge 20 Rdl. 3 Mark 9 Skill., som ey bleve nedlagte i Cassen, thi det var ey brugeligt udj Velbyrdige Hr. Cammer-Raad og Amtsforsvalter Lunds Tiid (Just Mikael Lund 1770-1774) at medbringe Cassen til Commisionen.”

1775 begyndte de Nors Bønder at rejse de dukkede Nakker og vilde vide, hvad disse Penge skulde bruges til. Præsten skriver herom: ”For indeværende Aar ere af Nors

og Tveds Sogner indsamlede Herreds Casse Penge, 10 Mark 4 Skill., og da nogle af Sogne Mændene ere begiærlige efter at vide, hvorfor de skal svare Casse Penge, og hvortil disse Penge anvendes, var det at ynske, at dend Høyste Respective Commission ville engang give dem saadan Svar, at Mundene kunde tilstoppes, og de kunde fremdeles holde inde med slige forvirrede Spørgsmaal.”

At Herredskasse Pengene ikke altid kunde anvendes i en snæver Vending, viser følgende Tilfælde: ”1775 d. 20. Aug. blev begravet en fattig huus Mand af Hinding Bye, navnlig Søren Aggerholm, hvis Omstændigheder vare saa slette og ringe, at det afsiælede Legeme kunde ey blive iordet, før ieg af egne Penge maatte betale 2 Rdl. for en Liigkiste og et Lagen, dertil ieg og var villig, ej paatvivlende Pengene i Dag af Herreds Cassen blive mig godtgiorde.”

I December samme Aar holdt ”den høirespective ”Commission” Forsamling i Thisted, og her bestemtes, ”at da befales den Afdødes Hosbond, som skal være Eier af Kiølbygaard, at betale bem. 2 Rdl., thi da samme ey haver bekommet Almisse, vedkommer han ey heller Herredskassen.”

Samme Forsamling havde erfaret, at Nors og Tveds Sognemænd forlanger at vide, hvortil Herredskassepengene bliver brugte, ”hvilket bedst faaes at vide, naar efterlæses hans Maytts. Love og Forordninger”.

Commissionen underskriver sig:

H. Hauch

(Amtmand Frederik Hauch 1755-1780)

Paa Hr. Justitz Raad og Amtsforv. Bruuns Vegen:

Vilh. Jensenius

Fuldm.

(A. C. Bruun 1774-1784)

N. Raaeg.

Tjenestekarlene maatte ogsaa yde deres Tribut til Herredskassen, 1 á 2 Skill. hver, men i 1777 var der en Mængde Karle, nogle Piger samt Mad’me Kleins Dreng, som stod i Restance til et Beløb af 2 Mark 2 Skill. Dog, Bent Curtz lovede dem ikke for godt, idet han skriver: ”Disse Selv Raadige gratulerer ieg med militair auction, at de maae faae at vide, her er Øvrighed i Landet, thi skal slig Egen Villie og Egensindighed holdes dem tilgode, vil det aarligen drage skadelige Følger med sig for Herredskassen”.

Pastor Bent Curtz skriver sidste Gang i Protokollen d. 6. Jan. 1779 og bemærker da: ”De Fattiges Væsen udj begge Sogner, staaer endnu paa dend forrige Foed, saa ingen Forandring derudj er skeet.

d. 1ste January blev begravet eet fremmed Nye fød Pige-Barn, som d. 27de Xbris (Decbr.) forhen under Guds Tienestens Forretning i Tveds Kirke blev funden død paa Kirke-Gaarden, ilde medhandlet, begge beene og dend Høyer Arm knuset, beskadiget af Stien paa Hovedet. Morderen, eller Morderinden har icke været at opdage. Dette ynkværdige Barns Liig-Kiste er betalt med 4 Mark, for Graven at kaste, og siden hen forsiunet med Græs Tørve, 12 Skill”.

Til Vitterlighed undertegne Vi som Medhielpere:
Jens Bunk. Frans Sørensen. Christen Vestergaard.
Christen Tøgersøn.

Anders Erichsen Hvass skriver ved sin Tiltrædelse som Sognepræst: ”Ved min Andkomst til Embedet i Nors og Tveds Sogne, efter 21 Aars møy somelig, dog velsigned Kirke-Tienistes Forretning i Snedsted, som skeede d. 3. May 1781, forefandt ieg de fattiges Væsen i Sognerne i god Forfatning, og hvorudi ingen Forandring er forventende til kommende aar”. Herredskassepengene var 11 Mark 5 Skill., ”deraf taget 1 Mark til dend blinde og gl. Maren Sørensdt. i Tved Sogn”, - den skulde hun saavist ikke blive fed af.

17. Decbr. 1782 skriver Hvass: ”In Februario 5: a. døde Almisse-Lem Lars Rimmer i Tved Sogn, hvis usle Efterladenskab beløb sig ved auction til 3 Mark 11 Sk. Hans Liig-kiste maatte ieg efter nøyeste accordt betale med 10 Mark 8 Sk.; dend Almisse portion hand hafde, er tillagt dend gl: og paa Krykker gaende Niels Langgaard i Nørbye. I Nors Sogn ere vi endnu f. T: D: frie for aabenbare Almisse-Lemer, men hvor længe i disse dyre Tider?”

12. Jan. 1784 blev ”i Overværelse af Medhielperne og de fleeste af Sogne-Mændene, en almisse-Ligning fastsat i Nors Sogn, til lige Deeling imellem 2de fattige og høyttrængende Pige-Børn i Vording, Jens Olufsons Datt., vanvittig, og Gadhuusmand Jens Skinnerups daatter, hvis legeme er befængt med en Salt-flod, begge kand intet fortiene”.

En gammel Betler fra Vendsyssel, ”der døde her i Sognet”, maatte man koste 2 Rd. paa til en Kiste. Denne ekstra Udgift kunde Kassen ikke bestride, saa Provst Hvass maatte tilskyde 4 Mark 4 Sk. af sin egen Lomme, men som han dog 2 Dage senere fik godtgjort af Amtmanden, B. Hauch i Thisted.

Foruden ovennævnte Betlers Jordefærd havde man endnu 2, baade i 1785 og 1786, saa Nors Sogn maa have været særlig eftertragtet af saadanne og som dér kunde lægge de trætte Ben til Hvile.

- ”dend ælendige og i en jammerfuld Tilstand liggende Inger Mariager” døde ”in Martio 1789; til hendes Jordefærd maatte ieg udlægge 2 Rd., hvilke ieg venter mig betalt af Cassen”, skriver Provsten 23. Novbr. 1789, og det var vel ogsaa det bedste, der kunde times den gamle Inger, da hun laa i en saa jammerfuld Tilstand.

- Fra 1789 til 1803 ses intet særligt at være passeret; dog maatte i dette Tidsrum 11 af Nors og Tveds Sogns Fattige begive sig paa den sidste Rejse, hjulpet afsted paa denne i en ”Liig Kiste”, hvortil Præsten udlagde Pengene. Om næsten dem alle hedder det: - døde dend ældgamle, dend blinde, dend vanvittige, dend skrøbelige, den veneriske, o. s. v., saa Rejsen har sikkert været til Lettelse for saavel Sognet som den stakkels Fattige.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1939, side 172-182)